

El patrimoni marítim flotant en la Llei del patrimoni cultural

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Assessoria Jurídica

■ PROTECCIÓ LEGAL A L'EMPARA DE LA NORMATIVA DE PATRIMONI CULTURAL

L'article 46 de la Constitució estableix que els poders públics han de garantir la conservació i promoure l'enriquiment del patrimoni històric, cultural i artístic dels pobles d'Espanya i dels béns que l'integren. A partir d'aquest precepte s'han anat elaborant diferents normatives d'àmbit estatal i autonòmic tendents a protegir i conservar aquest patrimoni. La Generalitat de Catalunya, d'acord amb l'article 9 de l'Estatut d'Autonomia, té competència exclusiva en matèria de cultura i ha regulat la protecció del patrimoni cultural en la Llei 9/1993, de 30 de novembre, del patrimoni cultural català.

L'article 1.2 d'aquesta llei estableix que el patrimoni cultural català és integrat per tots els béns mobles o immobles relacionats amb la història i la cultura de Catalunya que per llur valor històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, paleontològic, etnològic, documental, bibliogràfic, científic o tècnic mereixen una protecció i una defensa especials, de manera que en puguin gaudir els ciutadans i puguin ser transmesos en les millors condicions a les generacions futures.

En aquesta enumeració, com es pot veure, no hi ha una referència directa ni un règim jurídic específic per als béns que integren el patrimoni marítim, com sí que passa, per exemple, amb el patrimoni documental, el bibliogràfic o amb els béns arqueològics.

Aquesta mancança no és exclusiva de la normativa de patrimoni cultural de Catalunya, sinó que és comuna a tota la legislació espanyola. Així, a la Llei 16/1985, del patrimonio histórico español, no hi trobem cap referència explícita al patrimoni marítim ni tampoc a les normatives de les restants comunitats autònomes (en algunes, com a màxim, es fa una referència més específica al patrimoni tècnic –Balears i València).

Aquest *oblit* el trobem també en la normativa d'abast internacional. Si analitzem les convencions i tractats internacionals en matèria de protecció del patrimoni cultural ens trobem, amb caràcter general, en la mateixa situació. Així, la convenció de París de 1970 sobre les mesures que cal adoptar per prohibir i impedir la impor-

tació, l'exportació i la transferència de la propietat il·lícites de béns culturals, tot i que en l'article primer hi ha una relació exhaustiva de tipologies de béns (exemplars rars de botànica, zoologia i mineralogia, segells, monedes, gravats, estampes, instruments musicals, mobles, segells fiscals i un llarg etcètera), no es fa cap menció als béns que integren el patrimoni marítim. El mateix passa amb el recent conveni de Roma (24-6-1995) sobre béns culturals robats o exportats il·legalment i amb la Llei 36/1994, d'incorporació de la directiva 93/7/CEE del Consell, el patrimoni marítim s'hauria d'incloure dins la categoria genèrica de mitjans de transport.

És evident que aquest estat normatiu, diguem-ne, generalitzat pot semblar, en certa manera, decebedor. Per quin motiu tenen un tractament preferent i individualitzat el patrimoni bibliogràfic, el documental o l'etnogràfic i no el patrimoni marítim? Això vol dir que la normativa de patrimoni cultural exclou el patrimoni marítim?

Per trobar la resposta a aquestes qüestions hem de tenir en compte que, com ja hem vist, en definir el patrimoni cultural l'article 1.2 de la Llei en fa una enumeració genèrica en la qual el tret determinant és el «valor» del bé. Partint d'aquesta base, és cert que el patrimoni marítim constitueix una tipologia específica de béns que deriva del seu destí, però no és un valor en si mateix o independent. Els béns del patrimoni marítim reuneixen uns quants dels «valors» que tant la normativa catalana com les restants normatives esmentades consideren protegibles. Alguns d'aquests béns tindran un valor eminentment històric, com molts dels que es conserven en aquest museu, d'altres tindran un valor artístic, d'altres el poden tenir etnològic, com determinat tipus de llaüts tradicionals, barques de pesca amb llum, etc. I en altres casos el valor podria venir donat per les seves característiques tècniques o científiques; pensem, per exemple, en vaixells amb motors de vapor o altres característiques que els singularitzin.

A través d'aquests valors els béns integrants del patrimoni marítim flotant poden ser protegits a Catalunya per la Llei del patrimoni cultural català.

L'exposició que em correspon fa referència, com el

seu títol indica, al patrimoni flotant, per la qual cosa no tractaré els aspectes relatius als béns amb valors arqueològics ni als jaciments arqueològics subaquàtics, que seran objecte d'un tractament específic en altres ponències.

Partint, doncs, d'aquesta base, analitzaré quin tipus de protecció atorga la llei a aquests béns i si s'adequa o no a les seves especials característiques.

Un primer pas per analitzar-ne les possibilitats de protecció i configurar-ne el règim jurídic és determinar si es tracta de béns mobles o de béns immobles. El nostre ordenament, seguint la tradició romana, posa un gran èmfasi en aquesta distinció i és determinant en l'aplicació de les diferents mesures de protecció. De fet, ja hem vist que el primer que fa la Llei del patrimoni cultural català és dir que es protegeixen els béns mobles i els béns immobles.

Els béns integrants del patrimoni marítim flotant són béns mobles o béns immobles? L'article 334 del Codi Civil defineix el que s'han de considerar béns immobles. En l'apartat 9 diu que són béns immobles els dics i construccions que, encara que siguin flotants, estiguin destinats pel seu objecte i condicions a romandre en un punt fix d'un riu, llac o costa. Per tant, tots els béns flotants que no compleixin aquest requisit han de ser considerats béns mobles. Així ens ho referma també el Codi de Comerç, l'article 585 del qual ens indica que els vaixells tenen la consideració de béns mobles.

Es tracta, però, d'uns béns mobles especials. Els vaixells tenen una importància econòmica molt superior a la d'altres béns mobles, per això des del punt de vista legal han estat objecte d'una atenció especial: un vaixell pot ser hipotecat, és subjecte de responsabilitat, etc. Per la seva naturalesa movable és un bé moble, però en alguns aspectes, des del punt de vista jurídic, els vaixells són tractats de la mateixa manera que un immoble: cal una escriptura pública per adquirir-los, s'inscriuen en un registre públic oficial i poden ser hipotecats.

Malgrat les peculiaritats que hem indicat, que tindran el seu reflex en el règim jurídic que els sigui aplicable, els vaixells són bàsicament béns mobles i, en atenció a aquest caràcter, passaré a analitzar les modalitats de

protecció que els pot atorgar la Llei del patrimoni cultural català.

Seguint la tipologia de la Llei 9/1993, els béns que integren el patrimoni marítim poden ser objecte d'un d'aquests tres règims de protecció, segons la rellevància dels seus valors (històrics, artístics, etnològics o tècnics):

a) Els béns més rellevants poden ser objecte de declaració com a béns culturals d'interès nacional.

b) Els béns que, tot i tenir rellevància, no reuneixen els requisits per ser declarats d'interès nacional poden ser inclosos en el catàleg del patrimoni cultural català.

c) Els restants béns mobles integrants del patrimoni cultural, és a dir, els que no es mereixen la declaració d'interès nacional ni ser inclosos en el catàleg del patrimoni cultural, tenen també previstes algunes mesures de protecció.

■ DECLARACIÓ COM A BÉ CULTURAL D'INTERÈS NACIONAL

L'article 7 de la Llei 9/1993 ens indica que els béns més rellevants del patrimoni cultural català, tant mobles com immobles, han de ser declarats d'interès nacional.

La declaració d'interès nacional d'un bé integrant del patrimoni marítim requereix la prèvia incoació d'un expedient administratiu que pot ser iniciat d'ofici per l'administració de la Generalitat o a instància d'una altra administració o de qualsevol persona física o jurídica. Per tant, qualsevol persona si considera que un determinat vaixell reuneix uns valors històrics, artístics, tècnics o etnogràfics rellevants pot demanar al departament de Cultura la incoació d'un expedient per a la seva declaració com a bé cultural d'interès nacional (BCIN).

L'acord d'incoació s'ha de notificar als interessats (en principi, al propietari del bé i a qui tingui algun dret sobre seül) i a l'Ajuntament del municipi on radica el bé. En aquest punt, les especials característiques dels vaixells

podrien ocasionar algun problema, a quin municipi s'hauria de notificar? El criteri de radicació crec que només seria útil en el cas d'elements que formin part de col·leccions de museus o similars, però no en cas que es pretingués declarar com a BCIN un vaixell en actiu. En aquest supòsit considero que caldria optar pel municipi o port on s'han matriculat. Un cop incoat, en la instrucció de l'expedient hi ha de constar l'informe favorable del Consell Assessor del Patrimoni Cultural de Catalunya i també de l'Institut d'Estudis Catalans o de la Junta de Museus, si el bé que es declara forma part del fons d'un museu. La instrucció de l'expedient no presenta problemes en relació amb aquests béns, atès que caldria aportar informes històrics, tècnics i artístics i una completa documentació gràfica sobre l'estat de conservació del bé.

La incoació de l'expedient implica l'aplicació immediata i provisional del règim de protecció establert per als béns ja declarats, el contingut del qual analitzarem després.

L'acord de declaració d'interès nacional d'un d'aquests béns correspon al Govern de la Generalitat, a proposta del conseller de Cultura, i s'ha d'adoptar en el termini de 18 mesos a comptar de la incoació.

El contingut mínim que la llei preveu per a les declaracions no presentaria problemes especials pel que fa als vaixells. Així, la llei preveu:

a) Una descripció clara i precisa del bé que en permeti la identificació, amb les seves pertinences i accessoris, si n'hi ha. En el cas que ens ocupa la descripció d'aquestes pertinences podria ser més problemàtica, atès que, com a norma general, els únics béns que solen tenir pertinences o accessoris són els béns immobles, no els mobles. En el nostre sistema jurídic el bé moble segueix la sort de l'immoble i és accessori d'aquest. Un vaixell, en participar de determinades característiques dels immobles, pot tenir altres béns mobles accessoris d'ell. Aquests acces-

soris s'haurien de descriure i quedar identificats a l'expedient i l'abast de la declaració s'estendria també a les pertinences i accessoris indicats.

b) La llei preveu també que la declaració ha d'establir, en el cas que l'ús a què sigui destinat el bé sigui incompatible amb la seva preservació, la paralització o la modificació d'aquest ús, cas en el qual ha de fixar la indemnització corresponent. Aquest supòsit es podria donar en el cas dels béns del patrimoni marítim. Pensem, per exemple, en un vaixell de transport que estigui en actiu o també en una barca de bou. Si es donés el cas que el seu ús habitual en fes perillar la conservació, caldria indemnitzar els propietaris del bé.

c) La declaració pot incloure la determinació dels criteris bàsics que han de regir la intervenció sobre el bé. Ateses les peculiaritats d'aquest tipus de béns, en cas que fossin objecte de declaració seria aconsellable fixar aquests criteris.

Finalment, la declaració es publica als diaris oficials, s'inscriu en el registre de béns culturals d'interès nacional i en el registre general de béns d'interès cultural de l'estat. Si es tracta d'un immoble, s'inscriu en el registre de la propietat. En aquest punt, ens trobem que els vaixells, tot i ser béns mobles, poden trobar-se inscrits, igual que els béns immobles, en un registre públic, el Registre Mercantil, fins que no es creï el Registre de la Propietat Mobiliària previst a la Llei 19/1989. Per tant, en cas que la declaració afectés un vaixell inscrit, caldria comunicar-ho al Registre Mercantil i, possiblement, també al Registre de vaixells i empreses navilieres previst a l'article 75 de la Llei de ports.

■ CATALOGACIÓ D'ALTRES BÉNS

Una segona possibilitat que ens dóna la Llei del patrimoni cultural català és que els béns que, tot i la seva significació i importància, no compleixin les condicions pròpies

dels béns culturals d'interès nacional, han de ser inclosos en el catàleg del patrimoni cultural català.

Si es tracta de béns mobles, com és el cas que ens ocupa, la inclusió es fa per resolució del conseller de Cultura. Al procediment de catalogació són aplicables les normes generals de procediment administratiu, la qual cosa vol dir que caldrà un acte d'incoació, que correspon al director general competent per raó de la matèria, uns actes d'instrucció que impliquen l'elaboració dels informes tècnics que donin suport a la proposta i, d'acord amb l'article 2 c) del Decret 175/1999, caldrà informe de la Junta de Qualificació, Valoració i Exportació dels béns integrants del patrimoni cultural de Catalunya. Aquests expedients s'han de resoldre en el termini de setze mesos.

■ RESTANTS BÉNS INTEGRANTS DEL PATRIMONI CULTURAL CATALÀ

La nostra llei, a més de les possibilitats ja indicades de declarar determinats béns de manera singular com a bé cultural d'interès nacional o com a bé catalogat, preveu una tercera categoria anomenada, de manera genèrica, restants béns integrants del patrimoni cultural. Es tracta de béns que reuneixen

els valors propis del patrimoni cultural, però no han estat objecte de declaració o catalogació.

La llei estableix que, en tot cas, formen part d'aquest patrimoni, a més d'altres categories de béns (instruments musicals de més de cent anys, exemplars singulars i col·leccions de zoologia, botànica i mineralogia, etc.), dues categories que tenen relació directa amb el patrimoni marítim flotant:

- el patrimoni etnològic moble
- el patrimoni científic, tècnic i industrial moble

D'acord amb l'article 5 de la Llei 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional catalana, constitueixen el patrimoni etnològic de Catalu-

nya, entre d'altres béns, els béns mobles que constitueixen una manifestació de les tradicions culturals o d'activitats socioeconòmiques tradicionals. Poden ser considerats, per tant, com a integrants del patrimoni etnològic els nostres tradicionals llaüts, les barques de bou, etc.

La llei, tenint en compte que el nivell de protecció per a aquesta categoria de béns no és gaire intens, no estableix un procediment d'individualització reglat com en el cas dels BCIN o dels béns catalogats, però considero que aquesta individualització es pot fer per mitjà de la seva inclusió en l'Inventari del Patrimoni Cultural Català que ha d'elaborar el departament de Cultura d'acord amb el que preveu l'article 60 de la llei.

■ LES MESURES DE PROTECCIÓ

Tenim, per tant, que les tres categories de protecció que estableix la Llei del patrimoni cultural català són perfectament aplicables als béns integrants del patrimoni marítim. Analitzaré ara quin règim de protecció atorga la llei a cadascuna de les categories de béns enunciades.

Els mecanismes de protecció actuen amb diferent intensitat segons la categoria que correspongui al bé, i es poden estructurar en:

- a) mesures encaminades a garantir la conservació dels béns,
- b) mesures que tenen per objecte el control de les transmissions que s'efectuen sobre seu,
- c) mesures reguladores de l'accés a aquests béns,
- d) altres possibilitats d'intervenció de l'administració.

A. MESURES DE CONSERVACIÓ

La llei estableix un deure genèric de conservació aplicable a tots els béns integrants del patrimoni cultural català, és a dir, als béns culturals d'interès nacional, als béns catalogats i a l'última de les categories que he indicat, és a dir, la dels restants béns integrants del patrimoni cultural català. Aquest deure genèric es concreta en la necessitat d'aplicar, abans de procedir a la seva destrucció, els procediments d'avaluació i tria que s'estableixin reglamentàriament. Fins al moment present únicament s'han aprovat reglaments d'avaluació i tria per als docu-

ments, però és possible preveure'ls per a totes les tipologies de béns integrants del patrimoni cultural català.

El deure de conservació s'exigeix als seus propietaris, posseïdors i titulars d'altres drets reals. Perquè aquest deure sigui exigible, però, en els béns integrants del patrimoni marítim caldrà algun tipus d'individualització que, com ja he indicat, es podria produir amb la inclusió del vaixell en qüestió a l'Inventari del Patrimoni Cultural Català.

Per als béns catalogats i els declarats d'interès cultural, aquest deure de conservació adquireix més intensitat i passa a ser una obligació de preservació i manteniment per assegurar la integritat del seu valor cultural, acompanyat d'una prohibició total de destrucció. Aquesta mesura es completa amb la necessitat d'una autorització prèvia del departament de Cultura per a qualsevol reparació, restauració o modificació. Si els propietaris incompleixen aquest deure, el departament de Cultura pot ordenar l'execució de les intervencions o actuacions que siguin necessàries per a la conservació del bé i, fins i tot, pot procedir a la seva execució subsidiària. En casos límits podria arribar, fins i tot, a l'expropiació forçosa del bé.

Per tal de garantir aquesta conservació, la llei habilita, a més, el departament per intervenir en cas que la conservació dels béns declarats d'interès nacional o catalogats pugui quedar compromesa per les condicions del seu lloc d'ubicació o per l'incompliment de l'obligació de conservació estipulada per als propietaris i posseïdors. En aquest supòsit es pot acordar el dipòsit provisional en un lloc que compleixi les condicions adequades de seguretat.

Finalment, per als béns culturals d'interès nacional, les mesures per assegurar-ne la conservació es completen amb l'obligació dels propietaris i posseïdors de presentar a l'administració un programa que especifiqui la previsió de les actuacions necessàries per a la conservació del bé.

B. CONTROL I LIMITACIÓ DE LES TRANSMISSIONS

Els controls de les transmissions dels béns integrants del patrimoni cultural varien també segons la categoria dels béns. En primer lloc hi ha una mesura genèrica que pos-

El patrimoni marítim, com els vaixells, pot tenir un valor històric, etnològic, artístic o científic.

sibilitat a l'administració exercir un dret de preferent adquisició sobre qualsevol bé integrant del patrimoni cultural català que sigui subhastat a Catalunya. Aquesta mesura es fa efectiva amb l'establiment a l'article 22 de la Llei de l'obligació dels subhastadors de notificar al departament de Cultura les subhastes que afectin béns integrants del patrimoni cultural.

L'administració de la Generalitat pot concórrer a les subhastes i té un dret preferent d'adquisició del bé, que pot exercir en benefici propi o bé a favor d'altres entitats públiques o d'entitats privades sense ànim de lucre. D'aquesta possibilitat en fan ús sovint els museus, les biblioteques i els arxius per adquirir diverses peces que consideren d'interès per a les seves col·leccions.

Quan passem als béns culturals d'interès nacional i als béns catalogats aquesta intervenció en les transmissions s'intensifica, atès que l'administració pot exercir un dret d'adquisició preferent, no tan sols en les subhastes, sinó sobre qualsevol transmissió onerosa d'aquests béns. Per fer possible l'exercici d'aquest dret, els propietaris i titulars de drets reals sobre aquests béns han de notificar de manera fefaent al departament de Cultura la seva intenció de transmetre'ls, indicant-ne el preu, les condicions de la transmissió i la identitat de l'adquirent. En el termini de dos mesos comptant a partir d'aquesta comunicació, l'administració pot exercir el dret de temps, és a dir, pot adquirir el bé en les condicions notifi- cades.

En cas que els propietaris incompleixin el deure indicat, l'administració pot exercir un dret de retracte, és a dir, tornar endarrere la venda efectuada i adquirir el bé en les mateixes condicions que l'havia adquirit el tercer.

Com en el cas anterior, aquest dret pot ser exercit per l'administració de la Generalitat en benefici propi o en benefici d'altres institucions públiques o d'entitats privades sense ànim de lucre.

Si es tracta d'immobles declarats d'interès cultural o catalogats, el dret de preferent adquisició pot ser exercit també pels consells comarcals i pels ajuntaments.

Una mesura de control addicional per garantir aquest dret de preferent adquisició és la previsió que per a la formalització d'escriptures públiques sobre béns cultu-

ral d'interès nacional o béns catalogats s'ha d'acreditar prèviament que s'ha donat compliment a l'obligació de comunicació prèvia a l'administració. Aquesta previsió afecta els vaixells, els quals, com ja he indicat al principi, s'han de transmetre per escriptura pública.

Finalment, la llei estableix també una limitació a les transmissions de béns culturals d'interès nacional i dels béns catalogats: si són propietat de l'administració de la Generalitat o de les administracions locals són intransmissibles, llevat de les transmissions que pugin efectuar entre les pròpies administracions.

C. MESURES REGULADORES DEL DRET D'ACCÉS A AQUESTS BÉNS

L'obligació de permetre l'accés només és prevista per als titulars i posseïdors de béns declarats d'interès nacional, no per als catalogats o per als béns que hem anomenat restants béns integrants del patrimoni cultural.

Aquesta obligació comprèn: permetre l'examen i l'estudi dels béns per part dels investigadors reconeguts i la visita pública i gratuïta dels béns quatre dies el mes en les condicions que siguin establertes reglamentàriament. La llei preveu que la determinació del règim de visites s'ha de fer tenint en compte les característiques del bé, que pot ser dispensada totalment o parcialment en determinats casos i que, en cas de béns mobles, pot ser substituïda pel dipòsit dels béns en un centre cultural perquè hi siguin exhibits. Pensem, per exemple, en un bé que un particular conservés en el seu domicili.

D. ALTRES MESURES D'INTERVENCIÓ

A part de les mesures específiques indicades, la llei de patrimoni cultural català en preveu d'altres amb la finalitat d'assegurar la conservació dels béns:

1. La possibilitat que el departament de Cultura impedeixi qualsevol obra o intervenció en béns integrants del patrimoni cultural no declarats d'interès nacional. Aquest supòsit seria aplicable, per exemple, al cas que hom pretengués desballestar un vaixell que, tot i no haver estat declarat, reunits uns valors rellevants. En aquest cas es podria sol·licitar al departament de Cultura que acordés la suspensió de l'actuació. Un cop acordada la suspensió

el departament, en el termini de dos mesos, hauria de resoldre bé a favor de permetre la continuació de l'actuació suspesa, bé a favor de la incoació d'expedient de declaració de bé cultural d'interès nacional.

2. Obligació de comunicació del trasllat de béns mobles d'interès nacional o de béns catalogats.

■ RECAPITULACIÓ

Un cop analitzada la protecció que la Llei del patrimoni cultural pot dispensar al patrimoni marítim flotant, considero que, en línies generals, és adequada i suficient. És cert també que fins al moment present no s'ha declarat com a bé cultural d'interès nacional ni s'ha catalogat cap bé integrant d'aquest patrimoni. Evidentment no és a causa que la normativa no ho permeti ni tampoc perquè no hi hagi a Catalunya béns d'aquestes característiques que reuneixin els valors que indica la llei i siguin mereixedors d'una especial protecció. Crec que la situació pot ser conseqüència, més aviat, del desconeixement de les possibilitats que atorga aquesta normativa o bé del fet que una part important dels béns integrants d'aquest patrimoni formi part de les col·leccions de museus públics. Espero, però, que en el futur la situació canviï i els titulars d'aquests béns, o d'ofici la pròpia administració, els protegeixin adequadament, atès que, com han afirmat alguns autors i especialistes, els vaixells històrics són les catedrals del mar.